

ԿՐՕՆԱԿԱՆ

ԱՍՏՈՒԱԾԱՇՈՒՆՋԻ ՈՒՍՈՒՄԸ

(Շար. Նաիրոյի թիւն)

4. Համադրական Ուսում (Synthetic Study).

Աստուածաշունչը պէտք է ուսանիլ համադրութեամբ: Համադրութիւն կը նշանակէ երկու կամ աւելի իրողութիւններ ի մի բերել, անոնցմէ կազմելու համար ամբողջութիւն մը: Մէկ տեսակէտով՝ Աստուածաշունչը մատեան մըն է, իսկ այլ տեսակէտով՝ գրադարան մը:

Արդէն ըսինք թէ այս գրութիւնները մէյ մէկ ամբողջութիւններ են, այսու ամենայնիւ ճշմարիտ է նաեւ այն իրողութիւնը թէ՛ ասոնք աւելի մեծ ամբողջութեան մը բաղկացուցիչ տարրերն են: Այս ուղղութեամբ ուսումն ու ընթերցումը կը կոչուի կանադական: Այս բոլոր պատմութիւնները կը կազմեն մէկ պատմութիւն, շատ մը յայտնութիւնները՝ մի մեծ յայտնութիւն: Այս տեսակէտէ Աստուածաշունչը, զլուխներն ու համարները, նոյն իսկ ուրոյն գրքերը կ'անհետանան կամ կը լուծուին իբր ամբողջական կազմի մը մասնիկներով:

Այս ճշմարիտ է զատ զատ գրքերու համար, ինչպէս Գիրք Մնեղոցը և Յայտնութիւն Յովհաննուս, առաջինն ու վերջինը: Զանոնք միասին կարգա՝ Գիրք Մնեղոցը և Մատթէոսի Աւետարանը, սկիզբն երկուսն Կտակարանաց, մին Հին Ուխտի, իսկ միւսը Նոր Ուխտի: Դանիէլ Մարգարէի և Յայտնութեան գրքերը, աստուածային գրադարանի երկու յայտնութիւնները: Նիլոյ և Գործք Առաքելոց գրքերը, մէկուն մէջ գերգաստանի մը ազգայնացումը և երկրորդին մէջ Եկեղեցւոյ հաստատումը: Գիրք Թուոց և Թուղթ Պետրոսի, որոնք մեր առջև կը պարզեն քրիստոնէի ճարման, անոր շտանգներն ու ծրագիրը: Համանման գրքերու այսպիսի բազմադասութեամբ կը տեսնենք Ս. Գրքի դասաւորումը և այն ճշմարտութիւնը թէ՛ իւրաքանչիւր գիրք գերազոյն ամբողջութեան մը բաղկացուցիչ մէկ տարրն է:

Ու է հեղինակի գործին համար ալ ասկա ճշմարիտ է: Ընթերցողը պիտի գար-

մանայ և ուրախութեամբ լիցուի, երբ, առաջին անգամ ըլլալով, իրարու հետեւէ կարգոյ երրորդ Աւետարանը և Գործք Առաքելոցը: Հոն, առաքելական շրջանակէն զուրկ մարդ մը, մարդ մը որ հրէից համայնքին չպատկանիր, այսու ամենայնիւ բարձր մշակոյթի տէր մէկը, մեզի կ'ընծայէ երկու հատորներ, Քրիստոնէութեան սկզբնաւորութեանը մասին: Առաջնոյն մէջ՝ Յիսուս Քրիստոսի կեանքին մէկ նկարագրականը, և երկրորդին մէջ, քրիստոնեայ Եկեղեցւոյ հիմնադրութեան և յառաջդիմութեան մէկ պատմականը. և քանի որ Առաքելոց գիրքը կիսկատար է, հաւանական է որ հեղինակը մտադիր էր գրել երրորդ հատոր մը, զոր կարելիութիւն չէ առնեցած սակայն գրելու:

Այս երկու գրքերուն մէջ Նոր Ուխտի երկու մեծ բաժանումները կը միանան, — Քրիստոսի պատմութիւնը և Եկեղեցւոյ պատմութիւնը: Երկուքին ալ նոյն ձևով բաղկանք ըլլալու պարագան որոշ շահեկանութիւն մը ունի իր մէջ:

Կամ առէ՛ք Ս. Պօղոսի գրութիւնները: Ֆիլիքս Պրոքս ըսած է. «Քարոզը ճշմարտութիւն մըն է որ կը բղխի անձնաւորութենէն: Ամենալուս ասկանումն է որ ցարդ արուած է քարոզի մասին: Այսպէս է նաեւ վարդապետութիւնը: Ս. Հոգւոյն հաճոյ թուեցաւ ընտրել զանգաւան միջոցներ, իր պատգամները հաղորդելու համար, ինքզինք աւտայայտելով այդ միջոցներուն, խորհրդակերպին և անձնական փորձառութեան միջոցաւ:

Յանձին Պօղոս Առաքելի ունինք իմացական կարողութեան և առատ պաշարի, նոյնպէս նաեւ քաջութեան և տեսիլքի մարդը որ կ'արտայայտուի այնպիսի ոճով մը՝ որ կատարելապէս կը դրոշմը կը կրէ: Իր գրութիւնները կը կազմեն կատարելաւ ամբողջութիւն մը, և վստահաբար կրնանք ըսել թէ՛ քրիստոնեայ Եկեղեցւոյ ամբողջ աստուածաբանութիւնը կը պարփակեն:

Այս գրութիւնները պէտք է կարդացուին ժամանակագրական կարգաւ, ոչ միայն իւրաքանչիւր իբր ամբողջութիւն, այլ նաեւ իւրաքանչիւր իբր և աւելի՛ ընդարձակ ամբողջութեան մը կենսական մասերը, զորս կրնանք անուանել Պօղոսեան վարդապետութիւն:

Նոյնը կրնայ ըստիւ Յովհաննէս Առաքեալի գրութեանց համար, որոնց մէջ ունինք զբազան ձեւերու աւելի մեծ բազմապիսեթիւն. պատմութիւն՝ իր Աւետարանին մէջ, Թուղթեր՝ որոնցմէ երկուքը միայն նոթագրութիւններ են, և յայտնութիւն մը:

Հեղինակութեանց այս հոյլը, ժամանակով, Նոր Կտակարանի միւս բոլոր գիրքերէն անջատարար առնուած է, և իրենց պարզ մասնայատկութիւններով, պէտք է կարգացուին և ուսումնասիրուին անջատաբար, իսկ միասին՝ իբր մանաւանդիւն տուրքը, որ մատուցուած է Աստուածաշունչին:

Կարելի է այս սկզբունքը կիրարկել հեղինակներու ուրիշ խումբերու հետ, որ կապակից են իրարու շատ մը տեսակետներով: Օրինակի համար, Նոր Ուխտի բոլոր գրութիւնները կրնան խմբաւորուիլ Առաջին Ձորսերու, Աւետարանաց չորջ: Մատթէոսի Աւետարանին հետ կարգացէք Յակոբոսի, Յուդայի և Երբայեցւոց Հնդհանրական թղթերը, Մարկոսի Աւետարանին հետ՝ Պետրոսի Ա. և Բ. Հնդհանրական թղթերը: Ասիկա Պետրոսեան խումբն է: Ղուկասի Աւետարանին հետ կարգացէք Գործք Առաքելոց գիրքը, Պօղոսի թղթերը: Ասիկա Պօղոսեան խումբն է: Յովհաննու Աւետարանին հետ կարգացէք առաքեալի երեք թղթերը, Յայտնութիւնը, Յովհաննէսեան խումբը: Այսպէս, Նոր Ուխտի մէջ կ'ուսնենք չորս որոշ խմբաւորումներ:

Աստուածաւունջը իբր Ամբողջութիւն.

Իսկ հիմա պէտք է քայլ մը ետ դառնալ և Ա. Գրքը համար որդեգրել տեսակետ մը իբր ամբողջութիւն. և պէտք չէ որ խափնչաբայն նախապատմութիւնէ զոր պիտի գործածեմ: Շատ պատեհ ժամանակն է որ մեր լեզուի վրայ և մտքերուն մէջ ապաւորուի մասնաւոր ոճ մը այս խնդիրներու շուրջ, — եթէ Նոյն իսկ ուղարկութիւն հրաւիրելու համար ալ ըլլայ, այն ճշմարտութեանց վրայ՝ որոնց կը կարծենք թէ կը հաւատանք — : Աստուածաշունչը կը ներկայացնէ փրկութեան աստուածային թատերիզութիւնը, որ կը պարկուի գարեւու մէջէն աստիճանաբար: Հոս բոլոր համարները, գլուխներն ու գիրքերը աներե-

ւոյթ կ'ըլլան աչքի առջև, և հրեան կու գայ այս փրկարար առումը, դարէ դար:

Ծննդոց Դիրքին առաջին տասնեմէկ գլուխները կը կազմեն նախաբանն ու Յայտնութեան գիրքը՝ վերջարանը: Այս երկուքին միջև գտնուող էջերը կը բաժնուին երկու արարուածներու: Առաջինը՝ սեմական ցեղին պատմութեան և զրակահեթեան մէջ առաջին Ուխտի Շարժումն է: Երկրորդ արարուածը՝ Քրիստոնէայ Եկեղեցւոյ պատմութեան և զրակահեթեան մէջ երկրորդ Ուխտի Շարժումն է:

Առաջին արարուած, առաջին Ուխտին մէջ կան երեք տեսիլներ. երբայական ընտանիքը, Խորայէլի ազգը և հրէական Եկեղեցին: Ապա Մաղաքեայ Մարգարէութեան և Մատթէոսի Աւետարանին մէջ եղած շրջանը միջնարար մըն է: Հուսկ ուրեմն կուգայ երկրորդ արարուածը, երկրորդ Ուխտի Շարժումը. հոս ալ կան երկու տեսիլներ. Քրիստոնէութեան աշխարհի մէջ մտաքը և քրիստոնէութեան տարածումը:

Ասոր կ'ըսուի համագրական աւտում և ինչ հրապարիչ աւտում: Եթէ զրուարանէս անդին կանգնող հետա կարեւնայի մէկ գիրք միայն տանիլ, այն պիտի ըլլար Աստուածաշունչ Մատեանը:

5. Վերլուծական Ուսում (Analytical Study).

Յետոյ Աստուածաշունչը պէտք է ուսանի վերլուծական զրութեամբ. ասիկա նախորդին հակառակ զրութիւնն է: Ասիկա վերջինն է այն զանազան կերպերուն՝ որոնցմով պէտք է կարգացուին բոլոր սրբազան գրութիւնք: Վերջինն է ըսինք թէ պէտեմ, բայց ըստ բազմապ կիրառութեան առաջինն է: Ա. Գրքը վերլուծական աւտում կը պահանջէ համբերութիւն և յարատեւութիւն, և այս կերպ աւտանդներութիւնը սահմանափակ ըլլալու է այն անձերու համար՝ որոնք կրնան վերլուծումներ կատարել մէկէ աւելի գիրքերու: Այսու ամենայնիւ այս զրութիւնը, օհ է առանձին գիրքի մէջ, կատարեալ չգործածուելու պարագային ալ, ուղադիր ընթերցողաց մեծամասնութիւնը, այս կերպով, մեծ գանձեր կրնայ երևան բերել շատ մը մարդերու մէջ: Դիրքերու, գլուխներու, համարներու և բառերու մէջ կրնանք գտնել անգնահատելի հարստութիւն, Ա. Գրքը

ուէ է մասէն ալ որ ուսանելու սկսինք: Ասոր համար հարկ է մէկ կամ երկու օրինակներ:

Գիրքերը անընտարառ ուսանելու իբր օրինակ առէ՛ք Թուրք առ Հոգմայեցիս: Աս թղթոյն մի քանի յաջորդական ամբողջ ընթերցումը պիտի ծառայէ ցոյց տալու — և ամէն անգամ իթէ կրնաք մէկ նստելով կարդացէք — Թէ՛ երեք որոշ մասերու կը բաժնուի. (ա) Ա—Ը գլուխները, (բ) Թ—ԺԱ (գ) ԺԲ—ԺԶ: Այս գլուխները կը դանադանուն իրենց պարզած Նիւթերով, բռնեցմէ առաջինն է վարդապետական, երկրորդը՝ հեղեցական սահմանադրական, իսկ վերջինը՝ գործնական: Ասոնց առաջնոյն մէջ կը կարդանք փրկութեան փրկութեան մասին, երկրորդին մէջ ունինք պատմութեան փրկութեան թիւնը, իսկ վերջինին մէջ՝ վարքի փրկութեան թիւնը: Մէկ թղթի մէջ կը գտնուի ամբողջ Աստուածութեան վարդապետութիւնը:

6. Ուսում՝ գլուխ—համար դրոշմամբ.

Ուրիշ աւելի հրապուրելի ճիւղ մըն է գլխու մը առանձինն ուսումնասիրութիւնը: Ասոր համար օրինակները բազում են: Բայց, ըստ բախտի, ընտրենք ասոնցմէ մի քանին: Երբայեցոց Թղթոյն մէջ կայ հաւատարմի մեծ գլուխ մը (ԺԱ), յարութեան երկար գլուխը (Ա. Կորնթ. ԺԵ), գլուխ մը սիրոյ մասին (Ա. Կորնթ. ԺԳ), Աստուծոյ Թագաւորութեան մասին ուրիշ գլուխ մը (Մատթ. ԺԳ), կորսուածի վերադարձի մասին (Ղուկ. ԺԵ), կենաց հալածման (Յովհ. Ժ), Բարի Հոգւոյի մասին (Յովհ. Ժ), Հոգեգալստեան մասին (Գործք Առաքելոց Բ), կատարեալ փրկութեան վերաբերեալ գլուխը (Հոգւոյ. Ը) և ուրիշ շատեր երկու կտակարանաց մէջ: Կ'արժէ որ այս գլուխները ուսումնասիրութիւն կատարելագոյն ուշադրութեամբ և երկարատե խորհրդածութեամբ. և ասոնց աստիճան մը իւրացումը պիտի նշանակէ գէպի աստուածայանութիւն առնուած նշանակելի քայլ մը:

Կայ նաև անսահման գործ հաւատի ուսման մարդին մէջ: Փաստը այն իրողութիւնն է որ՝ քարոզչական գործին մեծագոյն մասը հիմնուած է մէկ բնութան վրայ: Կարծեմ թէ ոսկիակ շատ գթաբախտ պարագայ մըն է: Թէպէտև ընդունելու ենք, որ քարոզչի ինքզինք սահմանափակելով բնութան մը

նեղ սահմանին մէջ, հաւատացելոց բազմութիւնը կը գրկէ շատ մը ճշմարտութիւններէ: Միայն անոնք որ համարենք շատ ուսումնասիրութեամբ զբաղած են, գիտեն անոր հրապուրելի գործութիւնը: Կը յիշեմ թէ, կիրակի առաւօտ մը, Ժողովուրդիս իմացուցի բնութան մը մասին, Նիւթ, Ղեւտացոց, Թուրք, Յիսուայ, Դատարանաց և Հոռիթայ գիրքերը ըլլալը և անխնայէս մի քանի անձեր գործը ելան: Բայց հաւատացէք որ այսպիսի բնութան մը պիտի ըլլայ շատ բնական բան մը, պայմանաւ որ զայն իբր գաս չկարդաք և հաւատացեալները արձակէք կէսօրուան ճաշի համար: Շատ մեծ Նիւթ մըն է և անշուշտ պատրաստութիւնը կը կարծախ երկար ժամանակի:

7. Իրողութիւն եւ համարութիւն.

Մանրորութիւն. — Ինչո՞ւ Աստուածաշունչը կամ անոր կապակից ուէ գրութիւն մը կարդալու և ուսանելու ենք: Համարածով, առաջին նպատակն էր ծանօթութիւն ստանալ է: Ի՞նչ է գիտութիւնը՝ իթէ ոչ հաւատարմութեամբ, կարողադրութեամբ, համարածութեամբ և դատարարութեամբ ծանօթութիւն մը: Ուրեմն գիտութիւնն ու ծանօթութիւնը գործ ունին ճշմարտութեան իրողութեան հետ: Ուսումն ինչ ճիւղի ալ հետեւենք՝ մեր չուկեալը այս ըլլալու է:

Երբ առաքեալը կ'ըսէ Վանօթութիւնը կը նպատարացնէ, բայց տէրը կը չիւնէ, ան՝ չ'արհամարհեք ծանօթութիւնը: Բայց կը յանգիմանէ այն մարդիկը՝ որոնք անով կը պարծենան. իբր թէ ծանօթութիւնը ինչ-նին նպատակ մը ըլլար և ոչ թէ՝ նպատակի հասնելու միջոց: Շատ յիմար բան մը պիտի ըլլար ըսել թէ՛ իթէ լեզուներու, տարբարանութեան, աստիճանագիտութեան կամ բժշկութեան վրայ ծանօթութիւն ունենալ կ'ուզես, պարտիս ուսանիլ զանոնք: Սակայն կամ մարդիկ, և ասոնց թիւը զանցառելի չէ, որոնք կ'երևակայեն որ Ս. Գրոց վրայ կրնան ծանօթութիւն ունենալ առանց զայն ուսանելու:

Ս. Գիրքը կը նկատուի մեզական զիրք մը, որուն վրայ կարելի է հմտութիւն ստանալ մեզական ճամբով մը: Իրենց ստալի վերաբերեալ պարտականութիւն մը կը վերադրեն Հոգւոյն Սրբոյ: Բայց Հոգին Սուրբ չկրնար քու մեքիք գործը տեսնել, ինչ-

պէս որ քու միտքդ ալ չկրնար Հոգւոյն Սրբոյ գործը տեսնել:

Տէրն մեր իբր օրինաց ամփոփում մը ըսաւ. «Բո՛ւ Տէր Աստուածդ սիրես բոլոր սրտովդ, բոլոր հոգւովդ և բոլոր մտքովդ և բոլոր զօրութեամբդ» (Մատթ. ԺԲ 30), որով յստակօրէն ըսել կ'ուզուի որ զԱստուած սիրելու է այն բոլոր զօրութեամբ զոր մարդ կրնայ ի յայտ բերել յուզմամբ, իմացականութեամբ կամ կամքով: Այս գլու Տէր Աստուածդ քու բոլոր լմփոյ սիրես» խօսքը կը նշանակէ գէթ բան մը, այն է Ս. Գրոց ծանօթանալու համար պէտք է ի սպաս դնենք մեր իմացականութիւնը, հետամուտ ըլլանք անոր ծանօթութեան, ինչպէս կ'ըլլանք ուրիշ գիտական ծանօթութեանց, ոչ թէ սպասելով օրհնութեան, այլ մեր ուղեղներու գործածութեամբ:

Միտքս պիտի պարզեմ երկու օրինակներով: Արձակուրդով հայրենիք վերադարձած միսինարի մը հետ կը խօսէի Ս. Գրոց ուսման վրայ. ան, յանկարծ խօսքս ընդհատեց հետեւեալ արտասովոր արտայայտութեամբ. «Ս. Գիրքը քու ըսած կերպով թւանելու պէտք չունիմ»: Հարցուցի թէ ինչո՞ւ: Պատասխանեց. «Հոգին Սուրբ ինքը ուղղակի կ'ուսուցանէ ինծի»: Ըսի թէ աւերկա Սատոնայի վարդապետութիւնն է. Հոգին Սուրբ այդպիսի բան մը չ'ընեն: Եթէ ամէն մարդ Ս. Գրոց վրայ այդպիսի ընդածին ծանօթութիւն մը ունենար, ինքն իրեն համար օրէնք մը պիտի ըլլար, և պիտի չ'ունենայինք չափանիշ մը որով կարենայինք ունէ բան փորձի ենթարկել: Ասիկա մէկն է:

Միւսն ալ այս է. Կան մարդիկ որոնք կ'ըսեն. «Ան Ս. Գիրքը պիտի բանամ, ըստ բախտի, և աչքս ինչ համարի որ հանդիպի, ինծի համար այն է Աստուծոյ պատգամը»: Բարեկամներէս մին փորձեց զայն և անոր աչքերը հանդիպեցան ա՛յն համարին՝ ուր Բաղասամի իշուկին համար գրուած է, և անկէ յետոյ զայն չփորձեց:

Ս. Գրոց պատմութեան կրնա՞նք ծանօթանալ սոսկ այն միջոցաւ որ կը սորվինք անգլիական պատմութիւնը և կամ ունէ ուրիշ պատմութիւն. — այն է՝ զայն կարգաւով: Աստուծոյ հասնելու համար արքայական ճանապարհ մը չկայ: Ս. Հոգին մեր միտքերուն մէջ ծանօթութիւն չպիտի ամբարէ,

որովհետեւ Ան միզի տուած է իմացականութիւն՝ որով կրնանք մտքի պաշար հաւաքել:

Տնայալն ըմբեղում.

Ոսքը մասնաւորելով Ս. Գրոց, նպատակի մը հասնելու միջ ետանդը, յաճախ պատճառ կ'ըլլայ միջոցի հարեանցի գործածութեան: Բաղդասարայ շատ քիչերն են որ այս ուշադիր ընթերցման կը հետեւին: Քրիստոնէից ջախջախիչ մեծամասնութիւնը երբեք չեն ունեցած այն յարատեւ և տքնաշնչան ուսումը՝ որով կ'իմացուի Ս. Գրոց իրենց տալիք պատգամը: Ասկայն և այնպէս, միայն այս կերպով կրնանք հասնիլ հոգեւոր իմաստութեան եւ ըմբռնումի բարձրագոյն մակարդակին: Եթէ քիչ մը լուրջ ընթերցումի և խորհրդածութեան ժամանակ յատկացնես, ասիկա արդիւնք պիտի չհանդիսանայ քու պաշտամունքի եղանակիդ: Յաճախ կրկնուած խօսք մը, «Բայց Տէրը գիտէ», բանական չէ: Կ'ուզենք գիտնալ, և անոր համար միջոցը մէկ է: Հասկնանք ուրեմն, որ մեր նկատի առած հիմնական սկզբունքներուն նպատակներէն մին ծանօթութիւնն է, գէպքերու և ճշմարտութեանց ճշգրիտ և մասնաւորման մէկ ծանօթութիւնը:

Երկրորդ փորձառութիւնն է. Նոր Ուխտի ծանօթութիւնն նշանակող բառերէն մին, շատ պարզ և իմաստալից, է ղնոյն կամ եկիղնոյն բառը: Վերջինը իր մէջն ունի փորձառական ծանօթութիւնը: Սրինակի համար, գլուխի մը մէջ կը կարդանք. «զԱստուծոյ և զՏէրն մեր Յիսուս Քրիստոս ճանչնալու մէջ, շնորհք և խողաղութիւն բաղմապատկուի ձեր վրայ»: Այս շնչանակեր իմացականութեան յաւելում, այլ, զանազանող, հասկցող ծանօթութիւն մը որ հոգեւոր է, որ սոսկ մտային չէ, այլ փորձառական:

Հասկնալի է որ մէկը Աստուածաշունչի բնագրին համապարփակ ծանօթութիւնը կրնայ ունենալ և նոյն ատեն կրնայ բոլորովին զուրկ մնալ Աստուծոյ շնորհքէն, սրտի ծանօթութիւն չունենալուն համար Անոր հետ: Յստակ է ուրեմն որ նոյն իսկ աստուածային խնդիրներու մտային պաշարը, ինքնին, նպատակ մը, նշանակէտ մը չէ, այլ միջոց մը՝ զԱստուած անձնապէս և հոգեւոր ճանչնալու համար. և Աստ

տուժոյ հետ այսպիսի ծանօթութիւն մը կը կոչուի «յաւերտեանական կեանք»։ Իմացականը փորձառականին հիմն է և հիմը անօգուտ է եթէ չենք չլսիտի կառուցուի։ Անշուշտ առանց հիման չենք մը կառուցանելու աշխատիւն ալ յիմարութիւն է։ Այս ճշմարտութիւնը կը լուսարանուի Յիսուսի երկու խօսքերը իրարու յարադրելով։

(ա) «Եթէ այս բաները գիտէք, երկուսիկ էք երբ գտնոնք կատարէք»։

(բ) «Եթէ մէկը Անոր կամը կատարէ ճշմարտութիւնը պիտի գիտնայ»։

Արդ՝ ծանօթութիւնն ու փորձառութիւնը անբաժան են։ Ինչ կը թուի թէ մեր փորձառութիւնը չկրնար մեր ծանօթութիւնը անցնի։

Աւստուած ճանցնալ.

Աստուածածնունչի ուսման ճշմարիտ նպատակը ո՛չ թէ մշակոյթ՝ այլ նկարագրի կերտումն է. ո՛չ թէ մտային պայարի ամբարում՝ այլ ներգայնակ կեանք մը։ Բայց, տաղտկալի ըլլալու չափ առաջ երթալով, կրկնեմ որ, այս վերջինը կախում ունի առաջինէն, և առաջինը պայման մըն է վերջինին։ Մեր Աստուծոյ վրայ ունեցած փորձառական ծանօթութիւնը կախում ունի ինքզինք մեզի իբր յայտնութիւն ճանչցնելէն. և յայտնութեան բարձրագոյն աղբիւրն է Աստուածաշունչը։ Արդ՝ եթէ կ'ուզեմ ճանչնալ զԱստուծոյ, պարտիմ լաւ գիտնալ Աստուածաշունչը։ Մի քանի տարի առաջուան հետ գէպի Գրիստոս կանչը որքա՜ն անխմատ էր. անշուշտ կը նշանակէր ճշմարտութիւնը։ Մ. Գրիքէն դուրս ի՞նչ գիտէրք Գրիստոսի մասին։ Առ մեզմէ Մ. Գրիքէն և անոր միջոցաւ ամբարումած մտային պաշարը, և մենք յետին ծայր տգիտութեան խաւարին մէջ պիտի խարխափենք մարդկային պատմութեան մէջ Գրիստոսի մը գոյութեան մասին։ Գրիստոսի դառնալու միակ միջոցն է ետ գարծ մը գէպի Աստուածաշունչ մատենալ։

Ծանօթութիւն, փորձառութիւն և վերջապէս՝ ծառայութիւն. այս է վերջին ելքը և միւս երկուքին բնական արդիւնքը։ Նախապէս ըսուածին համեմատ, մէկը կրնայ ստակ մտային ծանօթութիւն մը ունենալ սուրբ բաներու հետ, սակայն ծանօթութեան այս տեսակը անէծք մըն է և ոչ թէ՛

օրհնութիւն։ Բայց երբ իրողութիւնները և Ս. Գրոց ճշմարտութիւնները ճանչնալուն հետեի Յիսուս Գրիստոսով Աստուծոյ հոգեւոր փորձառութիւնը, բնականօրէն ասոր կը յաջորդէ քրիստոնէական ծառայութիւնը, ինչպէս արդիւնքը կը յաջորդէ պատճառը։

Ամէն ճշմարիտ քրիստոնեայ առաքեալ մըն է. և եթէ մէկը առաքեալ մը չէ, անոր քրիստոնէութիւնը խնդրակաւ է։ Որովհետեւ ինչո՞ւ յարուցեալ Տէրը հոգեւոր պարգևներ տուաւ իր Եկեղեցւոյն։

Ան ոմանց տուաւ առաքեալ ըլլալու պարգևը, ոմանց՝ մարդարեւութիւնը, ոմանց՝ աւետարանչութիւնը, և ուրիշներուն՝ հովուութիւնը և ուսուցչութիւնը, ի կատարելութիւն սրբոց ծառայելու գործին մէջ։

Բայց չենք կրնար ճշմարտապէս ծառայել՝ եթէ Աստուծոյ մասին անձնական փորձառութիւն չունենանք. և այսպիսի փորձառութիւն մը ունենալ անկարելի է առանց Աստուածաշունչ մատենալ գիտնալու։ Այս բաները կենսականօրէն իրարու օգտակարութեամբ են և չենք կրնար գտնենք իրարմէ զատել։ Անքն իրարու հետ ունին այն յարաբերութիւնը՝ ինչ որ ունին արմատը, ցօղունն ու ծաղիկը իրարու հետ։ Այս ճշմարտութիւնը հասկնալու իբր հետեւեք կրնայ բացատրելու շատ մը քրիստոնեաներու ապարդիւն գործերը։ Ասիկա Աստուծոյ խորունկ փորձառութիւնն է յատկ չգար։ Փորձառութիւնն ալ թերի կ'ըլլայ կա՛մ Ս. Գրոց միջոցաւ Աստուծոյ վրայ ունեցած ծանօթութեան պակասէն, կա՛մ ալ Անոր մասին ունեցած ծանօթութեան սոսկ իմացական ըլլալէն։

Իբր եղբակցացութիւն, օրէ օր կը հասկնանք, երբ Ս. Գրոց ուսման կը մօտենանք թէ՛ որոշ հիմնական ընթացքներ կան, զորս չենք կրնար անգիտանալ։ — Քննական ուսում, համարնադրային ուսում, լրիւ ուսում, համադրական ուսում և վերլուծական ուսում — և այս հիմնական ընթացքները կ'առաջնորդեն, և կամ պէտք են առաջնորդել, որոշ վերջնական ելքի մը, Աստուծոյ ծանօթութեանը եւ անոր փորձառութեանն ու ծառայութեանն։

ՏՕՔԹ. ՈՒ. ԿՐԷՅԳԸՄ ՍՔՐԱԿԻ
(Սելանիկ) Թարգմ. ՍԱՄՈՒԷԼ ԱՐՈՒՔԵԱՆ